

Koivuniemenherra

Jaana Tolonen

Koivuniemenherra

teksti 2019 © Jaana Tolonen

kansikuva 2019 © Veera Parviainen

11 -vuotias Anniina pakkaa reppuaan ja kertoo vanhemmilleen lähtevänsä ukin ja mummon luokse yökylään. Anniinan mielestä mummolassa on maailman paras puulämmitteinen sauna, ja siellä on ihana kylpeä melkein itsensä kokoisella muhkealla koivuvastalla.

Mummolan talon edustalla avautuu kirkasvetinen järvi. Ympäristö on rauhallinen, siellä kuuluu vain lintujen laulua puiden oksilta. Vesi liplattelee rantakivikossa ja tuuli heiluttelee saunan terassilla istuvan Anniinan märkiä hiuksia.

Kesälauantaisin mummo paistaa jälkiruuaksi muurinpohjalettuja. Mansikkahillon kanssa ne aivan sulavat suuhun. Ukki ahmii niitä rivakasti suuhunsa ja maiskuttelee tahallaan äänekkäästi. Mummo muistuttaa ukkia hyvistä pöytätavoista:

"Jos et oo kunnolla, niin haen koivuniemenherran ja annan ropsia persuuksille!"

Anniinaa naurattaa ukin leikkimielinen kujeilu.

Iltaruuan jälkeen he istahtavat lempituoleihinsa takkatulen ääreen. Mummo kutoo villasukkia talven varalle ja ehdottaa Anniinalle leveällä Kainuun murteella:

"Anniina, puahan rieppuo piän ympärille, jottei vonka käö. Suattaapi yöllä tuanut ja pöksät kylymmää."

Mummo on niin tompera, ettei tytöllä auta muu kuin vetää kiltisti vilttiä korviinsa saakka.

Ukki kuuluu puhuvan itsekseen. Anniina ihmettelee kenelle hän mahtaakaan puhua. Mummo huomaa Anniinan kysyvän ilmeen ja sanoo:

"Ukki on kuin ratio, se on aina piällä, jota kukkaan ei kuitenkaan kuuntele." Ja iskee Anniinalle silmäänsä.

Ukki on ollut aina puhelias. Toisinaan hän kertoo Anniinalle niin jännittäviä tarinoita, että mummokin pysähtyy kuuntelemaan. Tämän illan tarina on juuri sellainen.

"Tietääkös Anniina kuka se on koivuniemenherra?" Kysyy ukki salamyhkäisesti.

"No, en ole koskaan kuullutkaan. Onko hän joku teidän naapureista?" Anniina kysyy.

Ukki pudistelee päätään ja ryhtyy muistelemaan lapsuuttaan: "Ei, vaan meitä pienenä peloteltiin koivunimenherralla. Ennen vanhaan koteihin otettiin koivuniemenherranpelko jatkuvaan käyttöön ankaran kurin tukemiseksi.

Sellainen lempein konsti pelon ja kunnioituksen säilymiselle oli vihdan jatkuva paikalla olo pirtin ovilistan päällä. Sieltä se oli emännällä tai isännällä nopea ja helppo tapa kaapata käteensä tarpeen tullen."

Ukki miettii hetken ja jatkaa:

"Valitettavasti sitten se toinen rangaistustapa olikin lapsen näkökulmasta julmempi. Jos lapsi teki tuhmuuksia jääden kiinni kolttosistaan, niin rangaistuksena lapsen täytyi itse hakea vihtansa metsästä. Vihdalla piiskattiin joko vaatteiden päälle tai raa'asti paljaalle iholle. Kaiken kukkuraksi selkäsaunan päätteeksi lapsen täytyi kiittää vanhempiaan saamasta opetuksesta."

Mummo säpsähtää kauhuissaan:

"Mitä sinä nyt tuommosella asialla yötä vasten Anniinaa rupesit pelottelemaan?"

Ukki puolustautuu:

"Muisteleppa, lettuja syyessä itsekin pelottelit minua koivuniemenherralla!"

Anniina rohkeana:

"En minä pelkää... Hei ukki! Mikä se vihta on?"

Ukki innostuu:

"Ensin vihtalla selkäsauna, sitten vasta saunaan. Länsisuomessa saunassa käytetään vihtaa ja itäsuomessa vastaa. Meillä päin täällä itäsuomessa, luultavammin haluttiin juuri erottaa nämä nimet tietoisesti toisistaan, jotta selänpesu saunassa koivuvastalla olisi iloinen ja mukava asia."

Anniina epäilevästi:

”Ymmärsinkö oikein? Lyötiinkö lapsia siis jollain oksalla?”

”Annapas kun kerron sinulle tarinan, minkä minun isoisäni kertoi minulle ollessani pikkupoika.” Ukki selkeyttää.

”Kauan kauan sitten ukkosen salama iski korkean koivun latvaan hajottaen koko puun palasiksi. Ukkosen särkemä koivu levisi pitkin polun vartta. Kyläläiset uskoivat, että uudet varttuvat vesat polun varrella saivat tällä tavoin piiskaavan taikavoimansa ukkosen väeltä.

Näkymätön mies nimeltään Pendula ja hänen vaimonsa Betula asustivat maatilalla. Maatilan isolla niemellä polun varrella kasvoivat juuri nämä taikavoimansa saaneet jyrkät rauduskoivut. Niiden rungot olivat paksua valkoista tuohta ja lehdet olivat sahalaitaiset ja kolmiomaiset. Tuulessa oksat heiluivat ja kahisuttivat äänekkäästi lehtiään. Puiden juurilla kasvoi herkullisia kantarelleja, koivuhaperoa, koivunpunikkittia ja karvarouskua. Sekä vanhojen runkojen mustuneisiin kylkiin oli kasvanut pakurikäpää.

Kylillä tilan isännästä puhuttiin nimellä koivuniemenherra, koska rouva Betula varoitteli tilalla asiattomia kulkijoita juuri koivuniemenherralla.

Rouva Betula huusi karkuun juokseville kurittomille kakaroille: Jos ette ole kunnolla, niin haen koivuniemenherran ja annan ropsia persuuksille!” -Ukki näyttölee Betulaa ja heristää nyrkkiään ilmassa.

”Naapuriasukkaat epäilivät kuitenkin koivuniemiherra Pendulan olemassaoloa, koska he eivät olleet koskaan häntä nähneet.

Mutta kun ihmiset kävelivät niemen polkua ja jos he kiroilivat tai punoivat juonia, niin jokin yllättäen piiskasi heitä kintuille. Tällöin kävely muuttui loikkimiseksi ja juoksemiseksi, yltyväksi kiroiluksi ja koko viaton päiväkävely erittäin kivuliaaksi kokemukseksi.”

Anniina kikattaa huvittuneena kuvittelemalleen mielikuvalle loikkimisesta.

”Eli kuka sitten piiskasi iljettävästi kintuille, jos ei Pendula? Parempi oli kyläläisten uskoa koivuniemenherran olemassaoloon ja olla kiltisti, kuin saada tätä näkymätöntä piiskaa. Olihan rouva Betula asiasta jo moneen kertaan varoittanutkin.”

Vaikka tilan emäntä Betula oli vanha rouva, mikään ei näyttänyt painavan hänen olemustaan tai hidastavan hänen ripeää askeltaan. Kylällä kerrottiin tarinaa, jossa uskottiin hänen syntyneen niemellä kasvavien koivujen juurakoista.

Tätä uskomusta tuki myös se, että hän näytti ulkoiselta olemukseltaan koivulta. Hänellä oli valkoiset pitkät hiukset, vihreä suuri lierihattu ja musta vartalon peittävä kaapumainen vaatetus.

Hänen luonnettaankin kuvailtiin mustavalkoiseksi, erittäin jyrkät mielipiteet eivät suvainneet minkäänlaisia kompromisseja. Huhut myös kertoivat, että rouva Betulalla olisi ollut hurjannäköiset pakurikäpäiset kyynärpäät, sekä rosoiset pattipolvet. Iljettävin kaikista huhuista oli väite, että hänen varpaankynsistä kasvoi erilaisia sieniä. Kukaan ei kuitenkaan uskaltanut tätä väitettä mennä Betulalta suoraan kyselemään tai hameen alle kurkkimaan.”

Kertoessaan ukilla on hurjistunut ilme kasvoillaan ja suunpieli on vääntynyt kieron iljetyksestä. Anniina kuuntelee hengittämättä silmät suurentuneina.

”Rouva Betula oli koivunoksien repijöille erittäin, erittäin kiukkuinen. Varsinkin juhannuksen aikoihin, kun hän joutui tuskissaan kuuntelemaan koivujen äänestä valitusta. Rauduskoivuhan on Suomen pyhä kansallispuu ja juuri juhannuksena ovenpielet koristellaan edelleenkin nuorilla koivuilla. Betulan mielestään puut piti jättää rauhaan, eikä leikellä niitä muotopuoliksi tai leikata nuoria vesoja niiden nilkoista poikki. Betula oli surullinen koivujen puolesta, kun ne vaikeroivat kivuissaan muille puille niin, että metsät raikuivat.”

”Tänä päivänäkin on uskomuksena, ettei saunassa saa kiroilla. Muuten saunanhaltija suuttuu. Jos näin käy, vastan koivunipusta erkanee pitkä ja lehdetön oksa, joka sattuu kylpiessä iholla. Tai saunavastan nippuside ei pysy millään kiinni ja levittää vastan harmillisesti pitkin lattiaita.

Juuri näitä asioita ihmiset miettivät silloin ennen vanhaan hiljaa tahoillaan. Voi voi, monta kysymystä mietittiin. Kuten että, olikohan saunanhaltija koivuniemenherran kätyri vai mistä moinen samankaltaisuus johtui? Vai ylettyivätkö koivuniemenherran rankaisevat lonkerot niemeltä käsin ihmisten saunoihin saakka?”

Ukki pohtii:

”Saunavastoja tehdessäni usein mietin, mistä puusta uskallan varovaisesti katkoa vastalle aineksia.”

Tarinaa kertoessaan ukki on noussut ylös tuolistaan ja katselee ulos ikkunasta niemenkärjellä heiluvia rauduskoivuja.

Anniina haukottelee unenpöpperöisenä tuolissaan ja lohduttaa itseään:

”Onneksi tänään minun tekemä saunavasta ei sattunut kylpiessäni, eikä se levinnyt lattialle.”

Mummo letittää valkoisia pitkiä hiuksiaan ja kehottaa ukkia: ”Kuulepas nyt tarinaherra Pendula. Otappa Anniina sylliisi ja kannan ommaan pettiin nukkumaan.”

Ukki hymyilee:

”Käskystä, rouva Betula.”